

höz is talál olyan gondolati szárnyakat, amelyek éppen a kellő magasságba emelik őket ahhoz, hogy árnyékuk eltűnjön. Mert A jó vers ismérve:

*A jó vers is olyan, akár
a magasan szálló madár:
nincsen árnyéka már.*

(Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979)

FÁBIÁN SÁNDOR

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK 1979

A história műzsájának, Kliónak erősen kései, csupán múlt századi származéka a művelődéstörténet. Az „urak, papok és katonák“ viselt dolgainak, a háborús meg a politikai eseményeknek évezredek hagyományú számbavételei, tehát „a vér története“ után az emberiség békés történetének, „az izzadság történetének“: a gazdasági életnek meg a civilizáció és kultúra jelenségeinek, változásainak, fejlődési és hanyatlási periódusainak céltudatos, szakszerű vizsgálatára először a múlt század második harmadában föllépett eszmetörténeti irányzat, a pozitívizmus égisze alatt került sor. De az egyetemes művelődéstörténetírás pozitívista hőskorszakának nagyjai, Buckle, Taine és főleg Burkhardt nevét ma is elismeréssel, az úttörőknek kijáró tisztelettel emlegetjük, sőt műveiket is minduntalan kézbe vesszük...

A pozitivisták legjobbjainak ragaszkodása a tényekhez, adatokhoz, valamint a szellemtörténet híveinek általánosítások iránti fogékonysága, távolabbi összefüggések iránti érzékenysége egyaránt és együttesen jellemzi a mai igényeink szerint jónak vagy akár korszerűnek tartott történeti munkákat. (Sőt az évkönyvsorozatnak induló Művelődéstörténeti Tanulmányok egyik nagymúltú és nagytekintélyű elődje — az éppen egy emberöltővel ezelőtt megszüntetett — Erdélyi Múzeum folyóirat utolsó évtizedeinek maradandó értékű közleményeit is már ez a hasznos kettősség jellemezte.)

A XVI. századbeli erdélyi reneszánsz könyvdísszal ékesített táblájú Művelődéstörténeti Tanulmányok 1979 Csetri Elek, Jakó Zsigmond, Tonk Sándor szerkesztésében tizenegye hosszabb-rövidebb írást tartalmaz. A kötet tizenhét különböző évfjártatú szerzője (a legidősebb közülük 1913-ban, a legifjabb 1951-ben született) az erdélyi magyar kultúra más-más területeit járta be a kora középkortól 1848-ig, az írásoklevél-, könyv-, zene-, építészet-, ötvösség-, oktatás- és közigazgatástörténet, valamint a magyar—román és magyar—szász művelődési kapcsolatok vizsgálatát vállalva. Mint minden hasonló gyűjtemény, ez is különböző igényű munkákból állt össze. Többségük tisztes színvonalú vállalkozás, néhány alig lép túl az adatközlés korlátain, sőt akad köztük egyenetlen, helyenként vázlatos, felszínes írásmű is. (Sietve ki kell jelentenünk, hogy nem a pályakezdő szerzők teljesítményét jellemzik a főlemlegetett fogyatékoságok!)

Minden bizonnyal az olyan, múltunk mélyebb rétegeit átfogó igénnyel való, összefoglaló jellegű tanulmányok keltik a legszélesebbkörű érdeklődést, mint a Magyar rovásírás emlékeiről vagy Az erdélyi fejedelmi udvar zenei életéről írottak. Éppen ezért különösen kár, hogy az első eléggé ki nem érlelt, elhamarkodott szintézis-kísérlet, mely a téma érdemleges vizsgálatához elengedhetetlen türk nyelvek és fölíratok ismerete nélkül készült, sőt a korszerű szakirodalom (így egyes 1974-es kiadványok) eredményeit is sajnálatosan mellőzi. Szolgáljon vizsgálatunkra viszont, hogy az utóbbi tanulmány — mely Benkő András zenetörténetész alaposágát dicséri — a kötet egyik legarányosabb, legértékesebb darabja.

Ugyancsak kiváló és jelentős egyéni teljesítményről tanúskodó munka Sipos Gábornak A kolozsmonostori konvent hiteleshelyi működése című dolgozata, bár helyenként annyira summásan fogalmazott, hogy egy nagyobb ter-

jedelmű elemző monográfia szűkszavú kivonatának tűnik. A tanulmánykötet legifjabb szerzője után művelődéstörténetírásunk doyenje, Jakó Zsigmond következik, ki a tőle megszokott magas színvonalon foglalja össze reneszánsz könyvnyomtatásunk két művésze, a lengyel származású Raphael és Rudolf Hoffhalter tipográfus mesterek munkásságát.

Bethlen Gábor nagyváradi fejedelmi palotája egyik — csodálatos véletlen folytán épen maradt — terme faldíszének fölfedezésével és bemutatásával a reneszánsz alkonyának, a manierizmus korának viszonylag kevés ránk öröklődött hazai emlékanyagát gazdagítja Kovács András és Mircea Țoca leírása és fényképsorozata. Hasonlóképpen művészettörténeti érdekű Balogh Béla meg Oszóczy Kálmán áttekintése a nagybányai ötvöscéh XV—XVII. századi tevékenységéről.

Megérdemli az olvasóközönség fokozott figyelmét az évkönyv két jól sikerült oktatástörténeti tanulmánya: Markos András posztumusz munkája az erdélyi reformkor egyik elégedett alakjának, mezőgazdasági szakoktatásunk egyik úttörőjének, Milótai Ferencnek méltatását vállalja, Sebestyén Kálmán pedig Kalotaszeg népoktatásának fejlődéséről nyújt áttekintést a XV. századi kezdetektől 1848-ig. (Sebestyén különben az egyedüli a szerzők között, aki nem „tudósi munkakörben” szegődött Klió szolgálatába: a körösfői Általános Iskolában tanárkodik. Szóban forgó munkája azonban igazán nem „általános iskolai” színvonalú.)

Két intézménytörténeti dolgozat is olvasható a gyűjteményes kötetben, Csetri Elek és Szabó Miklós tollából, Az erdélyi Mezőgazdasági Egyesület (1769—1772) és Az erdélyi falujegyzői intézményről címmel.

Komparatistikai, így a magyar—szász kulturális kapcsolatok irodalomtörténeti és nyelvtudományi megközelítésű vizsgálatára az évkönyv szerzői közül Bitay Ilona és Nagy Jenő vállalkozott, a megyesi születésű reneszánsz írástudó, Christian Schesaeus, valamint az erdélyi szász nyelvjáráskutatás magyar vonatkozású eredményeinek, illetve feladatainak számbavételével. Kelemen Béla a XVII. század végi Alvincen dolgozott román nyomdásznak, Ioan Zobának viszonyát vizsgálja a puritanizmushoz, Kiss András pedig gazdag levéltári iratanyag ismeretében behonyítja, hogy a román kultúra számára korszakos jelentőségű Gheorghe Șincai milyen gyümölcsöző kapcsolatot épített ki a XVIII. századi magyar diplomatika és történetírás legjobbjaival.

E rendkívül fontos kiadvány tartalmának számbavétele után nem hallgathatjuk el az egy nyomdai ív terjedelmű, raszteres technikával előállított illusztrációk gyarlóságát. Érthetetlen, hogy a nyomtatványokról vagy kéziratokról készített fekete-fehér reprodukciókat következetesen miért nem tónus nélküli, ún. vonalas kliséekkel sokszorosítják a Kriterion kiadványai számára nagymúltú, ez esetben nagyváradi, tipográfiaiainkban? A szép könyvfedél, valamint a bizony haloványra sikerült 27—55. ábrák összehasonlítása mindenkit meggyőzhet kérdésfölvetésünk jogosultságáról.

A tanulmányokat szervesen kiegészítő képanyag jegyzetelésének elhagyását is fájjaljuk: jelentősen növelte volna a kiadvány tudományos-forrásértékét a számos először publikált kép adatainak, az ábrázolt tárgy hollétének, illetve értelmezésének vagy olvasatának közlése.

Ugyanakkor kár volt lemondani a tanulmányok idegen nyelvű összefoglalóiról. A több nyelven közölt tartalomjegyzék nem pótolja a rövid tartalmi kivonatokat, hanem még inkább fölhívja a figyelmet hiányukra!

A Kriterion Könyvkiadó új évkönyvsorozata az érdeklődő olvasóknak és történelemtudományunk művelőinek közös igényét, az ismeretszerzés és az ismeretközlés feladatát hivatott kielégíteni. Ezért nyilvánvalóan közös nevezőre kellett törekedni a közérthetőség és a szakszerűség kérdésében. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy az első kötet szerzői és szerkesztői egészében eredményes munkát végeztek: valamennyi tanulmány eleget tesz ennek a kettős követelménynek, ha nem is ugyanazon a színvonalon.

Jakó Zsigmond a fentiek mellett egy újabb fontos igényt is megfogalmazott. „A Művelődéstörténeti Tanulmányok feladata — írja bevezetőjében — a fiatal szakembereket megismertetni történetírásunk hagyományaival, módszereivel, célkitűzéseivel, és ezáltal felkészíteni őket a fentebb jelzett kétoldali elvárások teljesítésére.” — Nos, a fiatal történészgeneráció itt és másutt publikációs lehetőséghez juttatott tagjai jól vizsgáztak, jól vizsgáznak, s szép sikerükben nem kis része van mesterüknek, Jakó Zsigmond professzornak, aki egyetemi tanulmányaik befejeztével is számon tartja munkálkodásukat, segíti fejlődésüket. Ma már köztudomású Kelemen Lajos nevelőszerepe, áldozatos segítőkészsége, mellyel a mai idős és középnemzedékhez tartozó történelmészeinket, nyelvészeinket támogatta pályakezdésük éveiben. Ideje a nagy nyilvánosság előtt is kimondanunk, hogy Jakó professzor példamutató módon folytatja néhai mestere tudósnevelő munkáját. Bár csak Kelemen Lajosnak, Jakó Zsigmondnak sok követője akadna! (*Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979*)

KATONA ÁDÁM

Waldsee (akvarell)